

Шишкіна О. В., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Національний Університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

ORCID ID: 0000-0002-8946-1027

e-mail: shyshkina.olena.v@gmail.com

Принципи управління фінансовими ризиками промислових підприємств

Анотація. У статті обґрунтована необхідність управління фінансовими ризиками промислових підприємств та доведена своєчасність створення зваженої системи управління ризиками. Доказано, що розуміння принципів управління фінансовими ризиками дозволить більш ґрунтовно дослідити зв'язки між елементами системи ризик-менеджменту промислового підприємства, що сприятиме своєчасній ідентифікації і оцінці ризиків та розробці і запровадженню комплексу заходів з їх мінімізації. Автором визначено і систематизовано основні принципи управління фінансовими ризиками у контексті забезпечення стійкого функціонування і розвитку промислових підприємств, розкрито їх сутність і сформульовано наявні зв'язки та залежності між ними. Запропоновано виділити такі три групи принципів управління фінансовими ризиками промислових підприємств: загальні принципи управління, які стосуються системи управляючої системи загалом, специфічні принципи, які мають відношення до окремих компонентів системи управління, та спеціальні принципи, які регламентують особливості, правила і порядок управління фінансовими ризиками.

Ключові слова: фінансовий ризик; промислове підприємство; управління фінансовими ризиками; принципи управління; система управління.

Shyshkina Olena, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Finance, Banking and Insurance, National University «Chernihiv Polytechnic», Chernihiv, Ukraine

Principles of Financial Risk Management of Industrial Enterprises

Introduction. The article substantiates the need for financial risk management of industrial enterprises and proves the timeliness of development of an effective risk management system, which, in turn, will create new requirements for mechanisms, methods and principles of management. Understanding the principles of financial risk management will make it possible to investigate the links between elements of the risk management system of an industrial enterprise more thoroughly; to identify and assess the risks timely; and to develop and implement the set of measures to minimize them.

Purpose. Thus, the purpose of this study is to identify the basic principles of financial risk management in the context of ensuring the sustainable functioning and development of industrial enterprises.

Results. Management principles derive from management relations that are formed by the business entity and determine the general and specific requirements for risk management system, its structural elements, and organization of management process itself. The structure of the principles of financial risk management of industrial enterprises consists of the following three groups: general management principles that relate to the management system in general; specific principles that relate to individual components of the management system; and special principles that regulate the peculiarities, rules, and order of management of specific phenomena (types activities, operations, etc., and, in particular, financial risks). In our opinion, general principles should include the principles of purposefulness, systematicity, hierarchy, integration, optimality, flexibility (adaptability), cyclical development, management regulation (ordering of actions), formalization, continuity in time and timely awareness. Specific principles consist of principles of modeling, openness of extension of borders and quality of socio-economic systems, priority directions of risk management development, compliance of the set goals with the allocated resources. Special principles include the principles of loyalty to risk, predictability, provisioning, minimizing losses and maximizing income, transferring and avoiding risks through insurance.

Conclusions. Understanding the principles of financial risk management contributes to the development of an effective risk management system at the enterprise, which will be able to minimize the negative impact of external and internal factors on its operation and development.

Keywords: financial risk, industrial enterprise, financial risk management, management principles, management system.

JEL Classification: D 81; G 32.

Постановка проблеми. Трансформаційні зміни, що нині відбуваються у вітчизняній економіці, спрямовані на забезпечення стійкого функціонування і розвитку реального сектору національної економіки, який виявився недостатньо адаптивним до ринкових умов

господарювання. Фундаментальну основу реального сектору національної економіки складають промислові підприємства, а отже, одним з ключових напрямків розвитку національної економіки має стати процес соціально-економічних, техніко-технологічних

та інноваційно-інвестиційних перетворень у промисловому секторі, які повинні бути спрямовані на формування стійких, інвестиційно-привабливих і конкурентоспроможних компаній, здатних гнучко реагувати на зміни у зовнішньому і внутрішньому середовищі та забезпечувати необхідний рівень фінансово-економічної безпеки.

Проблематика забезпечення фінансової безпеки промислових підприємств безпосередньо пов'язана із проблемою мінімізації ризиків фінансових втрат і спрямована на збереження контролю над власним капіталом і майном підприємства. Особливої гостроти набувають питання структурної перебудови та необхідної реорганізації промислових підприємств за умов прояву притаманних їм негативних характеристик виробничого, економічного та інших видів потенціалів, а саме: високого фізичного і морального зносу основних засобів, задіяних у виробництві продукції; низького рівня інноваційної активності, обумовленого як нестачею фінансових ресурсів, так і втратою кваліфікованого персоналу, який спроможний створювати й запроваджувати новачі; недостатньою інвестиційною привабливістю об'єктів промислового виробництва; низького рівня ефективності та динаміки розвитку промислових підприємств в умовах високої конкуренції, що є результатом вищепереважених аспектів. До того ж, в умовах сьогодення, життєвий цикл різних видів діяльності, технологій, підприємств і товарів поступово скорочується, що супроводжується змінами факторів виробництва, умов їх вибору і місць продажу. Означені фактори спричиняють виникнення численних ризиків здатних суттєво впливати на функціонування і розвиток промислових підприємств, збільшуючи тим самим ймовірність зростання фінансових втрат.

Все це обумовлює необхідність створення зваженої системи управління фінансовими ризиками промислових підприємств, що висуває нові вимоги до механізмів, методів і принципів управління і актуалізує своєчасність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна історія структурних перетворень промислових підприємств та адаптація світового досвіду для реформування української промисловості дозволила науковцям створити наукові та методичні напрацювання у сфері структурних перетворень системних промислових утворень, що стосувались формування управлінської та виробничої структур, аналізу і оцінки різноманітних сфер діяльності, тактики й стратегії змін, антикризового управління, управління ризиками тощо. Зокрема, теоретико-прикладним аспектам управління загалом і управлінню промисловими підприємствами зокрема присвячена значна кількість робіт вітчизняних і іноземних вчених, а саме: Б. Андерсена, Ю. Ансоффа [4], Т. Бартона, С. Белова, П. Браунерхельма [1], В. Герасимчука [5],

Р. Дафта [6], П. Друкера [2], Ю. Валуєва, В. Еліферова [11], В. Жарікова, Г. Клейнера, Г. Кокінза [8], Дж. Макіаріелло [2], Д. Новікова [9], М. Портера, І. Прангішвілі [10], Н. Рітсона [3], В. Репіна [11], В. Туркіна, П. Уокера, Р. Фатхутдінова [12], М. Фельдмана, В. Шарапова, У. Шенкіра, І. Шумпетера та ін.

Методологічні підходи до управління фінансовими ризиками підприємств загалом і промислових підприємств, зокрема, досліджувались А.П. Альгиним, І. А. Бланком, І. Т. Балабановим, Н.М. Внуковою, П. Л. Вітлінським, П. Г. Грабовим, В. М. Гранатуровим, Н. В. Капустіною [7], Ю. В. Кузнецовим [7], Б. А. Лагошею, М. Г. Лапустою, О.А. Лобановим, В. Н. Лівшицем, Ф.Х. Найтом, А.О. Старостіною, Н. В. Хохловим, Є. Ю. Хрустальовим, А.Н. Фомічовим [13] та іншими науковцями.

Формулювання цілей дослідження. Розуміння принципів управління фінансовими ризиками промислових підприємств дозволяє максимально результативно вирішити нагальні проблеми, що постають перед функціонуючим суб'єктом і пов'язані з пошуком шляхів мінімізації ймовірних фінансових втрат від прояву різних видів фінансових ризиків. Вищезначене дозволяє сформулювати мету і завдання даного наукового дослідження.

Метою статті є визначення основних принципів управління фінансовими ризиками у контексті забезпечення стійкого функціонування і розвитку промислових підприємств.

Досягнення означеної мети потребує розкриття змістовної сутності основних принципів управління фінансовими ризиками промислового підприємства та встановлення взаємозв'язків між ними в умовах посилення зовнішніх і внутрішніх загроз його функціонуванню і розвитку.

Викладення основного матеріалу. Врахування принципів управління фінансовими ризиками у процесі досягнення промисловим підприємством його тактичних та стратегічних планів перш за все потребує від науковця розуміння сутності цієї категорії.

Принципи управління впливають з відносин управління, які формуються суб'єктом підприємництва й визначають загальні та специфічні вимоги до системи управління ризиками, її структурних елементів і безпосередньо організації процесу управління (рис. 1).

З огляду на вищенаведене, у структурі принципів управління фінансовими ризиками промислових підприємств можна виділити такі три групи: загальні принципи управління, які стосуються системи управляючої системи загалом, специфічні принципи, які мають відношення до окремих компонентів системи управління, та спеціальні принципи, які регламентують особливості, правила і порядок управління конкретними явищами (видами діяльності, операціями і фінансовими ризиками).

Рисунок 1 – Принципи управління фінансовими ризиками промислових підприємств

Джерело: розроблено автором на основі [1-13]

На нашу думку, до групи загальних принципів варто віднести принципи: цілеспрямованості, системності, ієрархічності, інтеграції, оптимальності, гнучкості (адаптивності), циклічності розвитку, регламентації (впорядкованості дій) управління, формалізації, безперервності у часі та своєчасної інформованості.

Розуміння принципу цілеспрямованості пов'язано із досягненням системою управління фінансовими ризиками промислового підприємства певної кінцевої мети або певного стану системи та/або посилення чи збереження її загальних, специфічних чи спеціальних якостей і властивостей.

Принцип системності до розв'язання управлінських завдань ґрунтується на системному підході і вимагає розгляд як промислового підприємства загалом, так і системи управління фінансовими ризиками як сукупності взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, що орієнтовані на досягнення тактичних і стратегічних цілей функціонування і розвитку. Це вимагає чіткого і зваженого формулювання цілей та визначення кількісного і якісного складу структурних (системних) елементів.

Принцип ієрархічності проявляється через організаційну структуру промислового підприємства і полягає в тому, що система управління ризиками здійснює свою діяльність в кожному його структурному підрозділі незалежно від кількості ієрархічних рівнів і місця знаходження підсистеми в ієрархії. До того ж існує високий ступінь залежності верхніх рівнів ієрархії від тих, що розташовані нижче, оскільки навіть незначна зміна елемента підсистеми

нижнього рівня ієрархії може спричинити кардинальні зміни на верхньому рівні.

Принцип інтеграції знаходить відображення у взаємозв'язку між структурними елементами системи управління фінансовими ризиками промислового підприємства. Система управління фінансовими ризиками є підсистемою промислового підприємства як складної ієрархічної та динамічної системи та змушена функціонувати в умовах трансформації соціально-економічних відносин, які супроводжуються зростанням ступеня невизначеності впливу зовнішнього і внутрішнього середовища на всі види діяльності підприємства, що спричинює виникнення нових видів і чинників ризиків, які потребують гнучкого реагування всієї управляючої системи.

Принцип оптимальності управління ґрунтується на вимогах досягнення встановлених тактичних і стратегічних цілей управління ризиками мінімальних витрат фінансових ресурсів і часу, потрібного для реалізації даних цілей.

Принцип гнучкості (адаптивності) управління, реалізація якого дозволяє гнучко пристосуватись до змін зовнішнього і внутрішнього середовища та трансформації (коригуванню) поставлених перед підприємством і його структурними підрозділами цілей.

Принцип циклічності розвитку – взаємодіючі системи та підсистеми під впливом збурюючих факторів зовнішнього і внутрішнього середовища можуть циклічно змінюватись, унаслідок чого різноманітні властивості та елементи системи та їх

наповнення можуть як генеруватись, так і ліквідуватись (зникати).

Принцип регламентації (впорядкованості дій) управління ризиками промислового підприємства, згідно із яким всі процеси, що відбуваються в системі управління, повинні бути впорядкованими (регламентованими). Оскільки при виникненні форс-мажорних обставин та у надзвичайній ситуації система управління може відхилитись від заданих параметрів, то при найменшому відхиленні процес управління ускладнюється, а керуючі дії можуть набувати спонтанного характеру. В умовах здійснення звичайної та надзвичайної діяльності промислового підприємству необхідно спиратись на методологію управління ризиками, яка серед іншого передбачала б наявність інструментів, алгоритмів управління з впорядкованими діями, які здійснюються в певній послідовності.

Принцип формалізації передбачає формальне закріплення норм і правил управління підприємством та його підсистемами у вигляді наказів, вказівок, положень та інструкцій та обумовлює необхідність створення підходів, методів, інструментів, здатних ідентифікувати ризики в діяльності промислового підприємства, проаналізувати та кількісно і якісно їх оцінити.

Швидкі зміни в елементах системи управління ризиками промислового підприємства, особливо в умовах нестаціонарної економіки, актуалізують проблему формалізованості, обумовлюють необхідність побудови формалізованих моделей, що дає можливість вибору підходів, методів, інструментів, оцінок системи управління ризиками, узгоджених між собою, що сприятиме виявленню нової сутності та нових властивостей і можливостей систематизації самих об'єктів, що дозволить упорядкувати процес управління функціонуванням і розвитком підприємства й зробити його більш раціональним, надійним, планованим і прогнозованим.

Принцип безперервності у часі означає безперервне цілеспрямоване регулювання системи управління фінансовими ризиками в залежності від тієї фази життєвого циклу, на якому знаходиться промислове підприємство.

Принцип своєчасної інформованості полягає у своєчасному інформуванні всіх елементів системи управління ризиками щодо можливих змін унаслідок змін у складі і структурі ризикоформуючих факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Важливо забезпечити не тільки вертикальний і горизонтальний рух інформації між структурними підрозділами підприємства відповідно із встановленою ієрархією, а й його спрямованість (у прямому і зворотному напрямках).

До групи специфічних принципів управління фінансовими ризиками промислового підприємства нами віднесено наступні.

Принцип моделювання, який полягає у можливості промислового підприємства досліджувати певні властивості за допомогою однієї або декількох вузько орієнтованих моделей процесів розвитку системи управління ризиками.

Принцип розширення меж і якості соціально-економічних систем, пов'язаний із одночасністю як появи нових інститутів, процесів і соціальних явищ, так і модернізацією старих, із створенням нових економічних інститутів, розширенням спектру впливу стейкхолдерів, змінами в діловому середовищі, що у поєднанні спричинює розширення кордонів управляючої системи по горизонталі і вертикалі та передбачає застосування нових методологічних підходів до управління фінансовими ризиками.

Принцип пріоритетних напрямків розвитку ризик-менеджменту допомагає легше розставити пріоритети для різних категорій ризиків, обґрунтування методів і прийомів реалізації системи антиризикових заходів.

Принцип відповідності поставлених цілей виділеним ресурсам означає, що кожній цілі повинен відповідати набір фінансових, трудових, енергетичних, сировинних та інших видів ресурсів, необхідний для досягнення поставленої мети.

Принцип відкритості – функціонуюча система управління фінансовими ризиками повинна бути відкритою для інформації, залучення новацій та інше.

Зауважимо, що наведений перелік ризиків містить ті, що є більш універсальними, і може бути доповнений залежно від цілей, що стоять перед промисловим підприємством та його структурними підрозділами і підсистемами.

До групи спеціальних принципів управління фінансовими ризиками промислових підприємств доцільно віднести:

– принцип лояльного ставлення до ризиків вимагає від керівників і власників підприємства усвідомлювати невідворотність існування ризиків та розглядати будь-які ризики в якості об'єктивного і неминучого фактора фінансово-господарської діяльності. З огляду на це, фінансовий менеджер та ризик-менеджер будь-якого рівня повинен прагнути уникати ризиків, передавати його бажаним (потенційним інвесторам і власникам, контрагентам, що бажають отримати дохід від здійснення певних операцій, пов'язаних із постачанням сировини, комплектуючих, із транспортуванням готової продукції тощо) або вміло керувати ними за допомогою використання певних підходів, методів, прийомів, інструментів, домагаючись максимальної ефективності діяльності;

– принцип прогнозованості передбачає, що система управління повинна бути спрямована не тільки на поточне управління, але й на перспективне оцінювання ризиків промислового підприємства й мінімізацію їх негативних наслідків у процесі досягнення його стратегічних цілей і завдань.

Прогнозування впливу фінансових ризиків в умовах динамічної зміни факторів зовнішнього і внутрішнього

середовища дозволяє промислового підприємству заздалегідь підготуватися до виникнення можливих негативних явищ і процесів і створити необхідні передумови для їх локалізації, мінімізації або нейтралізації.

Принцип резервування передбачає створення на підприємстві резервних фондів протидії ризикам, кошти яких можна буде використовувати у випадках регламентованих законодавчими нормами та у надзвичайних випадках, які передбачені у засновницьких документах (якщо такі резерви створюються за ініціативи підприємства).

Принцип передачі та уникнення ризиків шляхом страхування, відповідно до якого промислового підприємству слід використовувати послуги страхових компаній для забезпечення повного або часткового погашення втрат, пов'язаних з фінансовими, економічними та іншими видами ризиків досліджуваних суб'єктів підприємництва.

Принцип мінімізації втрат і максимізації доходів вимагає одночасно раціонального витрачання наявних в розпорядженні промислового підприємства ресурсів та підвищення доходів за рахунок зваженої реалізації середньо- і високоризикових бізнес-проектів та виконання операцій з високим ступенем ризику, що дозволить підвищити ефективність як системи

управління ризиками, так і діяльності досліджуваного суб'єкта підприємництва загалом.

Висновки. У ході проведених наукових досліджень була обґрунтована необхідність управління фінансовими ризиками промислових підприємств та доведена своєчасність створення зваженої системи управління ризиками. За результатами проведеного дослідження було з'ясовано, що розуміння принципів управління фінансовими ризиками сприятиме більш ґрунтовному усвідомленню зв'язків між елементами системи ризик-менеджменту промислового підприємства, що сприятиме своєчасній ідентифікації і оцінці ризиків та розробці і запровадженню комплексу антиризикових заходів. Означене дало підстави виділити в структурі принципів управління ризиками три основні ключові групи (загальні, специфічні і спеціальні принципи), дослідити детальну характеристику та описати наявні взаємозв'язки між окресленими принципами. Необхідно зазначити, що система управління ризиками промислового підприємства повинна бути інтегрована і структуру промислового підприємства і охоплювати всі види діяльності і бізнес-процеси, що дає підстави продовжити перспективні дослідження в даному напрямку.

Література:

1. Braunerhjelm P. with Feldman M. *Cluster Genesis: Technology Based Industrial Development*. Oxford: Oxford University Press. 2006. 353p.
2. Drucker P. F. with J. A. Maciariello. *Management: tasks, responsibilities, practices*. Revised edition. HarperCollins Publishers, 2008. 573 p.
3. Ritson N. *Strategic Management*. Bookboon, 2011. 52 p.
4. Ансофф И. Стратегическое управление / Сокр. пер. с англ. М.: Экономика, 1989. 520 с.
5. Герасимчук В. Г. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання : навч. посібник. К. : КНЕУ, 2000. 360 с.
6. Дафт Р. Л. Менеджмент. СПб : Питер, 2001. 832 с.
7. Капустина Н.В., Кузнецов Ю.В. Принципы исследования системы управления рисками. Вестник МГТУ, том 13, №1, 2010. С. 15-21. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/printsipy-issledovaniya-sistemy-upravleniya-riskami/viewer> (дата звернення: 12.02.2020).
8. Кокинз Г. Управление результативностью: Как преодолеть разрыв между объявленной стратегией и реальными процессами. М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. 315 с.
9. Новиков Д.А. Законы, закономерности и принципы управления. Иновации в менеджменте. 2016. №7 С.44-53.
10. Прангишвили И.В. Системный подход и общесистемные закономерности. – М.: СИНТЕГ, 2000. 528 с.
11. Репин В., Елиферов В. Процессный подход к управлению. Моделирование бизнес-процессов. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2013, 544 с.
12. Фатхутдинов Р. А. Стратегический маркетинг : учебник. М. : ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез»», 2000. 640 с.
13. Фомичев А. Н. Риск-менеджмент: Учебник для бакалавров / А.Н. Фомичев. 4-е изд. М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2016 – 372с.

References:

1. Braunerhjelm, P. & Feldman, M. (2006). *Cluster Genesis: Technology Based Industrial Development*. Oxford: Oxford University Press.
2. Drucker, P. F. & Maciariello, J. A. (2008). *Management: tasks, responsibilities, practices. Revised edition*. HarperCollins Publishers.
3. Ritson, N. (2011). *Strategic Management*. Bookboon 52 p.
4. Ansoff, Y. (1989). *Stratehicheskoe upravlenye*. Moscow: Ekonomyka [in Russ.].
5. Herasymchuk, V. H. (2000). *Stratehichne upravlinnia pidpriemstvom. Hrafichne modeliuvannia*. Kyiv : KNEU [in Ukr.].
6. Daft, R. L. (2001). *Menedzhment*. SPb: Pyter [in Russ.].
7. Kapustina, N. V. & Kuznetsov, YU. V. (2010). Principles of researching a risk management system. *Vestnik MGTU*, том 13, No1, 15-21. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/printsipy-issledovaniya-sistemy-upravleniya-riskami/viewer> [in Russ.].
8. Kokinz, G. (2007). *Upravleniye rezul'tativnost'yu: Kak preodolet' razryv mezhdu ob'yavlennoy strategiyey i real'nymi protsessami*. Moscow: Alpina Business Books [in Russ.].

9. Novikov, D. A. (2016). Laws, laws and principles of management. *Innovation in management*. 7, 44-53 [in Russ.].
 10. Prangishvili, I. V. (2000) *Sistemnyy podkhod i obshchesistemnyye zakonomernosti*. Moscow: SINTEG, 2000 [in Russ.].
 11. Repin, V. & Yelifеров, V. (2013). *Process approach to management. Modeling business processes*. Moscow: Mann, Ivanov i Ferber [in Russ.].
 12. Fatkhutdinov, R. A. (2000). *Stratehicheskiy marketynh*. Moscow: ZAO «Byznes-shkola «Yntel-SynteZ»» [in Russ.].
 13. Fomichev, A. N. (2016). *Risk-menedzhment* (3rded.). Moscow: Publishing and trading corporation «Dashkov and Co» [in Russ.].
-

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License